

Risico's in kaart

Veiligheid als doel, VER als middel

Ondanks de bouwcrisis worden in ons land nog immer nieuwe wijken uit de grond gestampt en bestaande wijken up-to-date gebracht. Veiligheid is hierbij een belangrijk aandachtspunt. Hoe maak je nieuwe wijken en herstructureringsgebieden sociaal veilig(er)? Een Veiligheids Effect Rapportage (VER) brengt vooraf de risico's in kaart zodat je daar tijdig wat aan kunt doen.

TEKST KYRA KUITERT BEELD ISTOCK PHOTO

➤ Als we het hebben over veiligheid in de wijk moeten we om te beginnen onderscheid maken tussen werkelijk voorkomende criminaliteit (objectief) en gevoelens van onveiligheid (subjectief). De eerste spreekt voor zichzelf en is te herleiden uit bijvoorbeeld politiecijfers. Veiligheidsbeleving is echter sterk persoonsgebonden en afhankelijk van bijvoorbeeld leeftijd, kwetsbaarheid (mindervaliden!) en het feit of iemand direct of indirect betrokken is geweest bij een incident. Het gevoel van veiligheid kan worden aangetast door bijvoorbeeld rondhangende jongeren, de aanwezigheid van winkels met een 'duistere' achtergrond, zoals belwinkels, een naargeestige openbare ruimte of een totaal gebrek aan sociale cohesie ('ik ken hier niemand en niemand kent mij').

Sinds de jaren '90 is de aandacht steeds meer verschoven van preventie naar dadergerichte aanpak en repressie. De laatste jaren wordt daarbij steeds vaker gegrepen naar de techniek, zoals geavanceerde camerasystemen. In de praktijk blijkt echter dat door het goed ontwerpen en beheren van de openbare ruimte veel ellende kan worden voorkomen. Dit was al sinds begin jaren '70 bekend, toen de Amerikaanse gedrags-

wetenschapper Ray Jeffrey voor het eerste de term CPTED gebruikte, een afkorting voor Crime Prevention Through Environmental Design. Dit wordt in het Nederlands meestal vertaald als Sociaal Veilig Ontwerpen.

De ontwerpende sector lijkt vaak geen goed idee te hebben hoe ze in een veranderende maatschappij de kwaliteit, gebruiksvriendelijkheid en geborgenheid van bewoners en gebruikers van toekomstige leef- en werkomgevingen kan garanderen. Ook nu nog worden er soms omgevingen ontworpen waar een deskundige meteen uit kan aflezen dat die op termijn verloedering in de hand werken en onveiligheidsgevoelens kunnen gaan opleveren. De Stichting Veilig Ontwerp en Beheer (SVOB) is dan ook al jaren pleitbezorger voor sociaal veilig ontwerpen. Zij deed dat onder andere middels het handboek Veilig ontwerp en beheer, dat vooral bedoeld is ter informatie en inspiratie van ontwerpers.

Sociaal veilig ontwerpen

Gelukkig pakken steeds meer organisaties het thema sociaal veilig ontwerpen op. Zoals KEI Kenniscentrum, die op 23 februari 2010 een Kennisatelier organiseerde rondom de vraag of en hoe het ruimtelijk ontwerp in aandachtswijken effectief kan bijdragen aan de sociale veiligheid van de openbare ruimte. Ontwerpers gaven tijdens die bijeenkomst aan dat zij best op een creatieve manier over veiligheid willen nadenken, maar dat de praktijk dat niet altijd toelaat; geld en goed opdrachtgeverschap zijn vaak de beperkende factoren, maar vooral nadelig is dat veiligheid vooraf niet helder is gedefinieerd. Daarnaast onderschreven alle deelnemers het belang van een goede en gezamenlijke analyse, waarna naar passende alternatieven en maatregelen kan worden gezocht. De Veiligheids Effect Rapportage (VER) is een instrument »

> dat naadloos binnen deze voorgestelde aanpak past. De VER is, in tegenstelling tot de Milieu Effect Rapportage, een vrijwillige tool. Het doel is om in een transparant proces, waarbij wordt gewerkt met een multidisciplinaire werkgroep, te streven naar een zo veilig en gebruiksvriendelijk mogelijke woon-, leef- en werkomgeving. In deze werkgroep kunnen alle bij een project betrokken partijen plaatsnemen. Denk daarbij aan politie, sportverenigingen, (toekomstige) bewoners, ambtenaren, brandweer, ontwerpers en beheerders. Samen inventariseren zij welke veiligheidsrisico's en problemen er kleven aan een plan, bedenken zij alternatieven en stellen zij maatregelen voor, die vervolgens worden geborgd. De VER kan op verschillende niveaus en op verschillende manieren worden gebruikt: bij het maken van een locatiekeuze, het aanleggen van infrastructuur, het bepalen van de inrichting van een gebied of het vaststellen van het ontwerp en beheer van een complex. Het initiatief voor een VER ligt meestal bij het bevoegd gezag. Bij de meeste bouwprojecten is dit de gemeente. De VER behandelt alle vormen van onveiligheid: van criminaliteit tot brand, van sociale veiligheid tot verkeerskundige veiligheid. Hoe eerder in het planproces met de VER wordt begonnen, des te

makkelijker het is om het ontwerp of het plan aan te passen, des te veiliger het eindresultaat is en des te beter (of goedkoper) dit te beheren is.

De VER-aanpak

Hoewel elk project uniek is en vraagt om maatwerk volgt het proces van een VER over het algemeen een aantal vastgestelde stappen:

- Bij de startbijeenkomst met de opdrachtgever worden de recente stand van zaken, nadere afspraken over organisatie, »

➤ reikwijdte van het plan- en studiegebied, de planning, taakverdeling en de samenstelling van de VER-werkgroep besproken. Er wordt een startnotitie opgesteld.

- Tijdens de eerste bijeenkomst van de VER-werkgroep wordt de VER toegelicht en de startnotitie vastgesteld, evenals de veiligheidsdoelen en aanpak. Er wordt geschouwd en een start gemaakt met de inventarisatie van kansen en risico's van het huidige gebied en de ontwikkelingsplannen.

- Voor de volgende bijeenkomst van de VER-werkgroep vindt er deskresearch plaats, worden interviews met stakeholders gehouden en bevindingen gevisualiseerd. Tijdens de tweede bijeenkomst worden kansen en risico's vastgelegd en krijgen voorziene risico's prioriteit; welke knelpunten moeten met voorrang worden opgelost en welke kunnen in een later stadium worden aangepakt of worden als restrisico geaccepteerd?

- Alternatieven en maatregelen die minimaal een antwoord bevatten op de geprioriteerde risico's en gericht zijn op het behalen van de veiligheidsdoelen worden tussentijds op een rij gezet. Tijdens de derde bijeenkomst van de VER-werkgroep worden voorgestelde maatregelen bediscussieerd (wenselijkheid, haalbaarheid en het verwachte effect), wordt afgestemd wie verantwoordelijk is voor borging van de diverse maatregelen en hoe dat met beheer wordt afgestemd.

- Alle uitgangspunten, analyses, bevindingen en verslagen worden gevat in een eindrapport.

Van analyse...

Zoals gezegd is de gezamenlijke analyse van de huidige situatie en toekomstige situatie een belangrijke stap in het proces van de VER. Dit wordt gedaan aan de hand van een aantal aandachtspunten, zoals zichtbaarheid, eenduidigheid, toegankelijkheid en aantrekkelijkheid.

Zichtbaarheid betekent dat gebruikers van een gebied de omgeving kunnen overzien en het gevoel hebben dat andere aanwezigen hen kunnen zien. Zogenaamde 'sociale ogen' en goede verlichting moeten zorgen voor veilige plekken en routes.

Bij *toegankelijkheid* is een duidelijke routing met goede oriëntatiemogelijkheden belangrijk. Het gebied moet voor zijn gebruikers goed toegankelijk zijn, maar de toegankelijkheid moet, indien nodig, bij ongewenst gebruik ook kunnen worden beperkt. Tevens is een goede bereikbaarheid voor politie en andere hulpdiensten van groot belang.

Eenduidigheid betekent dat zowel voor bezoekers als voor beheerders duidelijk dient te zijn welke status een gebied heeft (privé, semi-openbaar of openbaar), waar het voor bedoeld is (functioneel) en wie voor het beheer verantwoordelijk is.

Aantrekkelijkheid ten slotte draait om schoon, heel, plezierige materialen en kleuren, menselijke schaalverhoudingen en prettige verlichting. Belangrijk is ook dat de openbare ruimte voor meerdere doelgroepen aantrekkelijk is en dat er, bij veranderende wensen van de gebruikers, genoeg flexibiliteit in het ontwerp zit om daarop te kunnen reageren.

...naar maatregelen

De alternatieven en maatregelen zijn in te delen in vier gebieden: Inrichting, Beheer, Organisatie of Communicatie. Deze zogenaamde IBOC-reeks zal integraal bijdragen aan de sociale veiligheid in het te ontwikkelen gebied. De grote meerwaarde van de VER is dat alle partijen tezelfdertijd betrokken zijn geweest bij de keuze van oplossingen en maatregelen. Daarmee wordt voorkomen dat in een latere fase een of meerdere partijen voor onverwachte problemen komt/komen te staan, waarvoor dan vaak kostbare extra ingrepen nodig zijn. In de praktijk heeft de VER nog meer voordelen, bijvoorbeeld draagvlakcreatie voor risicogevoelige plannen, het op voorhand beperken van beheerproblemen (extra kosten), het verhogen van de duurzaamheid en de economische waarde van een project, en dat achteraf kan worden aangetoond dat zorgvuldig met het veiligheidsvraagstuk is omgegaan. Er blijkt vaak ook een verhoogde kans op innovatie en creativiteit wanneer de verschillende partijen tijdig en gezamenlijk naar oplossingen zoeken en tijdens het vervolgtraject, als het VER-project officieel is afgerond, weten de betrokken partners elkaar ook beter te vinden mochten zich nieuwe, onverwachte wendingen in het ontwikkelproces voordoen. ■

KYRA KUITERT IS SENIOR ADVISEUR BIJ DSP-GROEP.